

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 343.148 (477)

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5\(17\)-67-95](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5(17)-67-95)

Федоренко Владислав Леонідович,

доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, Заслужений юрист України; бульвар Л. Українки, б. 26, офіс 501, м. Київ, 01133; fedorenko900@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0001-5902-1226>

Скрипнюк Олександр Васильович,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, провідний науковий співробітник Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, Заслужений юрист України; бульвар Л. Українки, б. 26, офіс 501, м. Київ, 01133; o.v.skrpniuk@gmail.com.; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0001-7052-3729>

Фоя Оксана Анатоліївна,

судовий експерт лабораторії права промислової власності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України; бульвар Л. Українки, б. 26, офіс 501, м. Київ, 01133; oksana.foya@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0003-0081-1850>

Чабанець Тетяна Миколаївна,

судовий експерт лабораторії права промислової власності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України; бульвар Л. Українки, б. 26, офіс 501, м. Київ, 01133; t.chabanets@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0002-3146-2051>

ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОЗНАЧЕНЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ, ПОСЛУГ ТА УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТА ЯКІ Є ОБ'ЄКТАМИ ПОРІВНЯННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК

Анотація. Публікація присвячена проблемам теорії та судово-експертної практики ідентифікації позначень, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту, та які є об'єктами порівняння при проведенні експертного дослідження торговельних марок у межах спеціальності 13.6 – «До-

слідження, пов'язні з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями».

Наводиться історично-правовий аналіз утвердження соціально-економічного феномену торгівлі в цивілізаційній історії людства та генезис і еволюціонування товарних знаків і їх правового захисту в Україні та за кордоном. Підкреслюється, що в ХХІ ст. важливим елементом механізму судового захисту права на торговельну марку (знак для товарів і послуг) стає судово експертиза відповідного об'єкту права інтелектуальної власності.

Наголошується, що визначення розрізняльної здатності є одним із визначальних завдань при здійсненні дослідження торговельних марок. Поряд із розрізняльною здатністю торговельних марок встановлюється їх дистинктивність, під якою слід розуміти здатність їх ідентифікації (розрізнення), виокремленими із множини інших знаків, призначених для використання стосовно тих самих або споріднених (однорідних) товарів (послуг) у межах визначеної території, включаючи позначення, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту, але які не можуть отримати правовий захист, як торговельні марки. Основними із таких об'єктів визначено: а) знаки відповідності (сертифікаційні знаки); б) комерційні (фірмові) найменування; в) доменні імена; г) етикетки; ґ) упаковки; д) промислові зразки, як зареєстровані так і незареєстровані; е) назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти, використані без згоди власників авторського права, або їх правонаступників; є) прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети, екслібриси і факсиміле відомих в Україні осіб, використані без їх згоди; ж) державні герби, інші державні символи; д) інші позначення, які не набули правової охорони. Здійснюється характеристика наведених видів позначень, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту, та які виступають об'єктами порівняння при проведенні експертного дослідження торговельних марок у межах судової експертизи з питань інтелектуальної власності.

Ключові слова: судово експертиза з питань інтелектуальної власності, торговельна марка, знак для товарів і послуг, знаки відповідності (сертифікаційні знаки), комерційні (фірмові) найменування, доменні імена, етикетки, упаковки, промислові зразки, назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти, використані без згоди власників авторського права або їх правонаступників, прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети, екслібриси і факсиміле відомих в Україні осіб, використані без їх згоди, державні герби.

Fedorenko Vladislav Leonidovich,

Doctor of Law, Professor, Director of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine; 26, L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; fedorenko900@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0001-5902-1226>

Skrypniuk Oleksandr Vasylovych,

Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Deputy Director of the Institute of State and Law. V.M. Koretsky NAS of Ukraine, Leading Researcher of the Research Center for Forensic Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine; 26, L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; fedorenko900@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0001-7052-3729>

Foia Oksana Anatoliivna,

forensic expert at the Industrial Property Laboratory of the Intellectual Property Research Center for Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, 26 L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; oksana.foya@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0003-0081-1850>

Chabanets Tetyana Mykolaivna,

forensic expert at the Industrial Property Laboratory of the Intellectual Property Research Center for Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, 26 L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; t.chabanets@gmail.com; +38 044 2211245, <https://orcid.org/0000-0002-3146-2051>

IDENTIFICATION ISSUES NOTATION USED FOR INDIVIDUALIZATION OF GOODS, SERVICES AND PARTICIPANTS OF CIVIL TURNOVER, AND WHICH ARE OBJECTS OF COMPARISON AT CARRYING OUT EXPERT STUDIES TRADEMARKS

Annotation. The publication is devoted to the problems of theory and forensic practice of identification of designations used for individualization of goods, services and participants in civil turnover, and which are the objects of comparison in the expert study of trademarks within specialty 13.6 – “Research related to commercial (brand) names, trademarks (signs for goods and services), geographical indications.

The historical and legal analysis of the assertion of the socio-economic phenomenon of trade in the civilized history of mankind and the genesis and evolution of trademarks and their legal protection in Ukraine and abroad is given. It is emphasized that in the XXI century. An important element of the mechanism of judicial protection of the right to a trademark (mark for goods and services) is the forensic examination of the relevant object of intellectual property rights.

It is emphasized that the definition of resolution is one of the defining tasks in the study of trademarks. Along with the distinctiveness of trademarks, their distinctiveness is established, which should be understood as the ability to identify (distinguish) them, separated from many other marks intended for use in relation to the same or related (homogeneous) goods (services) within a defined territory, including designations used for the individualization of goods, services and participants in civil turnover, but which

can not receive legal protection, as trademarks. The main of these objects are: a) marks of conformity (certification marks); b) commercial (brand) names; c) domain names; d) labels; e) packaging; e) industrial designs, both registered and unregistered; f) names of works of science, literature and art known in Ukraine or quotations and characters from them, works of art and their fragments used without the consent of the copyright owners or their successors; g) surnames, names, pseudonyms and their derivatives, portraits, bookplates and facsimiles of famous persons in Ukraine, used without their consent; g) state coats of arms, other state symbols; e) other designations that have not acquired legal protection. The characteristics of the above types of designations used for the individualization of goods, services and participants in civil turnover, and which are the objects of comparison in the expert study of trademarks within the forensic examination of intellectual property.

Key words: forensic examination on intellectual property issues, trademark, mark for goods and services, marks of conformity (certification marks), commercial (brand) names, domain names, labels, packaging, industrial designs, names of well-known works of science, literature in Ukraine and art or quotations and characters from them, works of art and their fragments used without the consent of the copyright holders or their successors, surnames, names, pseudonyms and their derivatives, portraits, bookplates and facsimiles of famous people in Ukraine, used without their consent, state coats of arms.

Постановка проблеми. Торговельні марки нерозривно пов'язані з таким важливим соціально-економічним явищем у розвитку цивілізацій, як торгівля. Остання, з прадавнини, іще з часів деспотій Стародавнього Сходу, сприяла налагодженню економічних зв'язків між народами і держави, а також стимулювала розвиток сільського господарства, ремесла, а з часом і промисловості всередині країн. До того ж, відокремлення торгівлі від ремесла стало третім і останнім поділом праці, який завершив руйнування родоплемінної громади і сприяв економічній та соціальній стратифікації суспільств, утворенню перших державних утворень, а з часом і повноцінних держав.

Торгівля здавна була складним і багатоаспектним соціально-економічним феноменом: для одних народів вона ставала основним заняттям і джерелом збагачення та розвитку державотворення, тоді як інші народи займали певною мірою пасивну позицію щодо її розвитку. Українські дослідники звертали увагу на той факт, що давні єгиптяни неохоче покидали свою кра-

їну, внаслідок чого морську торгівлю з Єгиптом займалися виключно фінікійці. Водночас, це на перешкоджало іншим тогочасним народам – євреям, мідійцям і грекам відвідувати Єгипет в якості торговельних агентів [1, с. 45-46].

За часів Стародавнього Риму торгівля та правовий захист товарів через інструментарій римського приватного права досягла відомого розвитку. Зокрема, у Римі корпус права, відомий як *jus gentium*, по-суті, став прологом для розвитку в подальшому міжнародного торговельного права [2, с. 26]. Хоча, торгівля в Римі забезпечувалася переважно іноземцями, і серед соціальних і професійних верств громадян Риму не існувало особливого стану купців [3, с. 23]. Разом із тим, поділ Риму на Західну та Східну Римську імперії, а також падіння у V ст. Західної Римської імперії під натиском германських племен (аллеманів, франків, остготів, вестготів, лангобардів, вандалів, англосаксів і ін.) та утворення перших «варварських держав», в цілому, як це не парадоксально, сприяли розвитку міжнародної торгівлі в Європі.

Як відомо, заснування міста Києва та утворення Київського князівства в IX ст. сприяли розвиткові торгівлі й на теренах сучасної України. Про це, зокрема, свідчить низка «договорів руських з греками», укладених великими Київськими князями Олегом, Ігорем і Святославом X-XI ст. [4]. Міжнародні торговельні відносини мали місце і в інших слов'янських князівствах, про що свідчить «Договір Смоленського князя Мстислава Давидовича з Ригою, Готландом і німецькими містами» [5, с. 17-34]. Утім, татаро-монгольська експансія в XIII ст. і встановлення в землях Київського та інших слов'янських князівств окупаційного режиму Золотої орди, а в XV ст. і низки інших орд (Кипчакською, Ногайською, Казанською, Астраханською, Поволзькою, Киркільською, Манкопською та Кримською), згорнули міжнародну та суттєво обмежили внутрішню торгівлю на Українських землях.

Особлива місія в розвитку міжнародної торгівлі випала на долю середньовічних італійських князівств і міст-республік, які вели морську торгівлю. Перші сліди середньовічного торговельного права зустрічаємо іще в збірці *Ordo maris*, яка була видана у м. Пізі іще в XII ст. [2, с. 28]. При цьому, на розвиток морської торгівлі та надання послуг з морських перевезень у Європі значною мірою вплинули хрестові походи. Як писав Г. Шершеневич, «Купці йшли за лицарями, які своїм мечем не стільки сприяли справі звільнення Божої Домовини, скільки проклали шлях для торгівлі. Венеціанці та генуезці вміли спрямовувати сили хрестоносців, куди їм було потрібно, за їх сприяння створювались і руйнувались держави» [2, с. 29]. З часом купці почали утворювати могутні торговельні гільдії, прикладом якої може бути Ганзейський союз, який був утворений у XII ст. та об'єднав понад 130 вільних (із них біля

100 – портових) міст Північно-Західної Європи, які здійснювали морську торгівлю.

Середньовічні торговельні цехи і гільдії, поза межами яких системна торгівля індивідуумів була неможлива, ставали важливими центрами формування політики, а також захисту інтересів своїх членів, узагальнення та кодифікації звичаїв і правил торгівлі. Важливим було й те, що торговельні корпорації засновували власні торговельні суди. Процеси у цих судах були набагато швидшими, порівняно з цивільними судами, без зайвого формалізму й користувались популярністю в торговельних спорів [3, с. 35].

Розвиток мореплавства та епоха географічних відкриттів, зокрема відкриття Х. Колумбом у 1492 р. Америки, наукова та промислова революція XV-XVIII ст.ст. сприяли розквіту торгівлі в Європі та у світі. У XIX ст. у Франції (1807 р.), Іспанії (1829 р.), Норвегії (1860 р.), Швеції (1864 р.), Італії (1882 р.), Австрії (1883 р.), Німеччині (1897 р.), Аргентині (1859 р.), Чилі (1865 р.), Японії (1899 р.) та інших державах світу здійснюється кодифікація торговельного законодавства. З розвитком торговельних відносин і міжнародного права у 1883 р. була прийнята Паризька конвенція про охорону промислової власності [6], яка зберігає свою чинність донині. Предметом її регулювання стали і торговельні знаки, а також їх правова охорона.

У 1903 р. у Російській імперії, до складу якої на той час входили і Українські землі, було затверджено Статут торговельного судочинства. Відділення друге «Про огляд обізнаних людей» Глави дванадцятої цього Статуту передбачає, що «коли необхідно здійснити огляд, порівняти чи оцінити роботи, товари, кораблі, чи інші предмети торгівлі і промисловості, тоді Суд встановлює визначення про призначення для цього трьох обізнаних людей із Біржових

Маклерів, браковщиків, диспетчерів або інших присяжних...» [7, с. 101-102]. Очевидно, що йдеться про започаткування в межах тогочасного торговельного судочинства товарознавчих експертиз. Не зважаючи на визнання та правовий захист прав на об'єкти інтелектуальної власності з XIX ст. судова експертиза у цій сфері ще не викристалізувалась у самостійну спеціалізацію.

Правова і соціальна природа торгівлі, як писав у кін. XIX ст. проф. Університету Св. Володимира в Києві П. Цитович, «у загальноприйнятому сенсі розумілася як діяльність, спрямована на доставку речей, – рухомостей у значенні *res corporales*, – від виробника до споживача. Між виробником і споживачем з'являється торговець – один, або цілий ряд; він урухомлює річ від виробника до споживача в надії та з розрахунку на бариш (*lucrandi causa*). ... Річ залишається в незмінній формі, коли вийшла від виробника і поки не дійшла до споживача» [8, с. 1]. Схожі положення щодо торгівлі понад століття назад висловлювали і інші українські правники. Зокрема, О. Федоров пропонував розуміти під торгівлею «сукупність операцій, які знаходяться в складі процесу доставки потрібних для задоволення людських потреб предметів від виробника споживачеві зі спекулятивною для посередника ціллю...» [3, с. 4-5].

Разом із тим, розширення торгівлі в світі зумовило питання про походження товарів, їх маркування та правовий захист товарних знаків. Останні, як відомо, мають давнє походження. Вони проставлялись виробниками цегли, шкіри, книг, зброї, вжиткових виробів тощо з прадавніх часів. Літери, ініціали, цифри, символічні зображення вказували на виробника відповідної продукції. Таке маркування також «використовувалося також для позначення володіння. Як писали науковці, англійське слово «*brand*» («тавро»), яке

часто використовується як синонім «товарного знаку», навіть і сьогодні відображує звичай: «*brand*» – бренд було маркуванням худоби клеймом фермера за допомогою розпеченого заліза» [9, с. 28]. У XX ст. відповідні знаки поширюються не лише на товари, але й на послуги. Їх захист здійснюється у судовому порядку, у тому числі, й із залученням судових експертів.

В Україні започаткування правових механізмів регулювання та захисту торговельних марок відбувається на початку 90-х років минулого століття. Так після проголошення незалежності України було прийнято спеціальний закон про охорону прав на торговельні марки, який зберігає чинність донині. Відповідно до ст. 1 Закону України Про охорону прав на знаки для товарів і послуг від 15 грудня 1993 р., «*торговельна марка – позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб*» [10].

У свою чергу, ст. 492 Цивільного кодексу України встановлює, що:

«Торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів» [11].

Подібні визначення категорії «торговельна марка» обґрунтовуються й у науковій та навчальній літературі. Зокрема, правознавці визначають торговельну марку, як «*один із засобів ідентифікації товарів або послуг, тобто, позначення, здатне відрізнити товари або послуги однієї особи від товарів або послуг іншої особи*» [12, с. 230].

Не зважаючи на чітко унормований у міжнародному та національному законодавстві правовий режим

охорони права на торговельні марки, його порушення в Україні, як власне і за кордоном, є непоодинокими. Про це свідчать, зокрема, і чисельні судові процеси. При цьому, починаючи з XXI ст. до судового розгляду спорів про право на торговельні марки в Україні залучаються судові експерти з інтелектуальної власності, атестовані за спеціальністю 13.6 – «Дослідження, пов'язні з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями».

Серед завдань, які суди і сторони судових проваджень ставлять перед експертами, є й завдання щодо порівняння конкретних торговельних марок з іншими об'єктами, у тому числі й тими, які не можуть отримати правовий захист, як торговельні марки. Цьому передують етап ідентифікації позначень, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового захисту торговельних марок за останні півтора століття залишається традиційним предметом чисельних навчальних і наукових видань із питань цивільного права та права інтелектуальної власності. У незалежній Україні такі видання почали активно з'являтися на межі XXI ст. і продовжуються донині [14, с. 84-85; 15, с. 176-212; 12, с. 151-162; 16; 17, с. 343-349].

У свою чергу, проблематика судової експертизи торговельних марок, як об'єктів інтелектуальної власності, досліджувалась у роботах таких правознавців і експертів та науковців-експертологів, як Г. Андрощук, О. Дорошенко й Г. Прохаров-Лукін [18], Т. Демченко [19], Т. Заніна й А. Копитько [20], І. Поліщук [21], І. Стародубов [22] і ін., а також авторами цієї публікації [24, 25].

На сьогодні в Україні також завершено, за активною участю вище згаданих науковців і експертів, спеціальні науково-дослідні роботи (НДР) у сфері судової експертизи торговельних марок (знаків для товарів і послуг): «Методика судово-експертного дослідження знаків для товарів і послуг (торговельних марок)» [18], «Методичні рекомендації з дослідження назв лікарських засобів, зареєстрованих як торговельні марки» [21].

Одна з методик, розроблених у межах тематичного плану НДР НДУМЕ Мін'юсту, внесена до Реєстру методик проведення судових експертиз, який адмініструється Міністерством юстиції України: «Методика проведення експертних досліджень, пов'язаних із засобами індивідуалізації (13.6.01 від 23.03.2018) [23]. Власне, досліджувані в цій статті об'єкти порівняння, в стислому вигляді, наводяться у згаданій Методиці.

На сьогодні Науково-дослідним центром судової експертизи з питань інтелектуальної власності Мін'юсту, відповідно до Тематичного плану НДР НДУСЕ Міністерства юстиції України завершується виконання НДР на тему: «Розробка методики дослідження торговельних марок (знаків для товарів та послуг)» (VII.1.1-2020/2, 2020-2021 рр.), важливою складовою є й питання, які досліджуються в цій публікації.

Метою цього дослідження є формування науково-методологічних і методичних основ ідентифікації позначень, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту, та які є об'єктами порівняння при проведенні експертного дослідження торговельних марок у межах спеціальності 13.6 – «Дослідження, пов'язні з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками

для товарів і послуг), географічними зазначеннями».

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 1.8 Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України від 23.03.2012 № 5 «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності», «Об'єкти права інтелектуальної власності, що підлягають експертному дослідженню, повинні бути чітко визначені у питаннях, які порушуються перед експертом. Так, якщо дослідженню підлягають знаки для товарів і послуг, у питаннях мають бути зазначені номери відповідних свідоцтв, якщо об'єктами досліджень є позначення, подані на реєстрацію, – номери заявок, а якщо такими об'єктами є позначення, які не реєструвалися, – ознаки, що його індивідуалізують і є достатніми для однозначної ідентифікації даного об'єкта експертом» [25].

Таким чином, судовий експерт з питань інтелектуальної власності, який здійснює дослідження торговельної марки, повинен володіти знаннями щодо характеристики об'єктів, які підлягають дослідженню та порівнянню, знати їх характеристики та умови застосування. вміти їх ідентифікувати.

Так, визначення розрізняльної здатності є одним із важливих завдань при здійсненні дослідження торговельних марок у межах спеціальності 13.6 – «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями». Поряд із розрізняльною здатністю торговельних марок, встановлюється їх дистинктивність, під якою слід розуміти здатність їх ідентифікації (розрізнення), виокремленими із множини інших знаків, призначених для використання стосовно тих самих або споріднених (однорід-

них) товарів (послуг) у межах визначеної території, включаючи позначення, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту, але які не можуть отримати правовий захист, як торговельні марки. Це, зокрема:

- знаки відповідності (сертифікаційні знаки);
- комерційні (фірмові) найменування;
- доменні імена;
- етикетки;
- упаковки;
- промислові зразки (як зареєстровані так і незареєстровані);
- назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти, використані без згоди власників авторського права, або їх правонаступників;
- прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети, екслібриси і факсиміле відомих в Україні осіб, використані без їх згоди;
- державні герби;
- інші позначення, які не набули правової охорони.

Розглянемо та охарактеризуємо якість та властивості наведених об'єктів, з якими порівнюються знаки для товарів і послуг, що використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту.

Знаки відповідності. Тлумачення цього терміну, наведене у «Енциклопедії інтелектуальної власності», дозволяє зробити висновок, що знак відповідності (сертифікаційний знак) – це знак, що вказує на відповідність товару певним стандартам якості. Сертифікаційний знак, виконуючи гарантійну функцію, підтверджує наявність визначених якісних характеристик товару. Будь-яке підприємство, якщо його

товари відповідають встановленим стандартам, може використовувати сертифікаційний знак для просування своєї продукції на ринку. Надавати дозвіл на використання сертифікаційного знака і здійснювати контроль за дотриманням умов його використання може організація, уповноважена державою або особа, яка є власником сертифікаційного знака [13, с. 230].

Національне і міжнародне законодавство визначає термінологію, форму та порядок застосування знаків відповідності наступним чином:

знак відповідності (в галузі сертифікації) – це захищений в установленому порядку знак, використовуваний або виданий згідно з правилами системи сертифікації, який вказує, що забезпечується необхідна впевненість у тому, що дана продукція, процес чи послуга відповідають конкретному стандарту чи іншому нормативному документу [27].

Знак відповідності технічним регламентам – це маркування, за допомогою якого виробник вказує, що продукція відповідає застосовним вимогам, визначеним у технічних регламентах, якими передбачене нанесення цього маркування. Технічний регламент є нормативно-правовим актом, в якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим. Такий регламент може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва [28].

Форма знака відповідності технічним регламентам, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження форми, опису зна-

ка відповідності технічним регламентам, правил та умов його нанесення» від 30 грудня 2015 р. [29] (Рис. 1).

Рисунок 1

Знак відповідності технічним регламентам (*далі – знак відповідності*) має форму незамкненого з правого боку кола, усередині якого вміщено стилізоване зображення трилисника. Довжина розриву кола становить 0,22 його загальної довжини (або 80 градусів). Знак відповідності наноситься на продукцію або на її табличку з технічними даними таким чином, щоб він був видимим, розбірливим і незмивним. У разі, коли це неможливо чи невиправдано через характер продукції, знак відповідності наноситься на пакування та на супровідні документи, якщо такі документи передбачені відповідним технічним регламентом [29].

Цей знак наноситься на продукцію перед введенням її в обіг. Знак відповідності може супроводжуватися піктограмою або будь-яким іншим знаком, що вказує на особливий ризик або використання. Детальна інформація щодо системи сертифікації ЄС розміщена на офіційному веб-сайті органу сертифікації та оцінки відповідності НВЦ Київстандартметрологія в розділі «Сертифікація». У ньому, зокрема, зазначено, що СЕ – це система сертифікації Європейського Союзу («*Conformite Europeenne*» – *Європейська Відповідність*) [29].

Рисунок 2.

Оформлення сертифікату СЕ контролюється і регламентується органом, який називається «Європейський орган випробувань і сертифікації продукції».

Сертифікати СЕ поділяються на обов'язкові та добровільні. У обов'язковому сертифікаті вказується номер нотифікованого органу, а в добровільному такий орган не зазначається. Обов'язковий сертифікат дає право виробникові ввозити продукцію на територію Європейського Союзу і маркувати її знаком СЕ для подальшої реалізації. Продукція, що не підлягає обов'язковій сертифікації СЕ, може бути ввезена на територію Європейського Союзу, але її реалізація неможлива без здобуття добровільного сертифікату. На таку продукцію необхідно оформлювати дозвільні документи на відповідність національному стандарту тієї держави, куди прямує продукція.

Маркування СЕ підтверджує факт відповідності характеристик і складу продукту вимогам усіх директив СЕ, що мають відношення до цього виду продукції. Для певних видів продукції таке маркування є обов'язковим. Якщо на продукт не оформлений цей дозвільний документ, такий товар просто не буде допущений до ввезення та реалізації на Європейському ринку [29].

Сертифікат ISO 9001 (Рис. 3) є документом, який видається спеціально уповноваженим органом на товар, який відповідає стандартам ISO

(ICO) – *International Organization for Standardization* («Міжнародна організація зі стандартизації»), та до складу якого нині входить 164 держави, включаючи Україну. Основною метою впровадження ISO є удосконалення стандартизації та вирішення проблем при сертифікації для покращення якості міжнародної торгівлі та забезпечення вільного обігу товарів, як одного з чинників сучасних глобалізаційних процесів [30].

Сертифікат ISO 9001

Рисунок 3

Стандарт ISO 9000 (ISO 1-999) є серією стандартів, які відносяться до системи менеджменту якості організацій і підприємств. До неї нині входять наступні сертифікати: ISO 9000; ISO 9001; ISO 9004; ISO 19011. При цьому, найбільш часто суб'єкти господарської діяльності використовують сертифікат ISO 9001 [30].

Сертифікат ISO 9000 є гарантією стабільності діяльності виробників товарів. Його наявність на підприємстві забезпечує лояльне ставлення у клієнтів до організації в цілому, є важливим показником надійної та продуктивної діяльності підприємства, а також характеризує підприємство, як надійного партнера, посилює його конкурентоспроможність, зокрема, при проведенні тендерних процедур тощо.

Як відомо, Україна, будучи найбільшою за площею державою Європи має унікальне географічне розташування, знаходячись між Європейським Союзом і пострадянськими республіками, які в питаннях торгівлі об'єднані в Митний союз, трансформований в Євразійський економічний союз. Не зважаючи на те, що Україна не є членом зазначених міжнародних організацій, вона здійснює переміщення та реалізацію товарів, виробниками яких є держави, що входять до складу як Європейського Союзу, так і Митного союзу. Зазначене зумовлює ідентифікацію судовими експертами й знаків відповідності Митного союзу, який *перетворився в Євразійський економічний союз*.

Єдиний знак обігу Митного союзу позначає, що продукція, маркована ним, пройшла всі встановлені в технічних регламентах Митного союзу процедури оцінки (підтвердження) відповідності і відповідає вимогам всіх технічних регламентів Митного союзу, що поширюються на дану продукцію [31] (Рис. 2).

Рисунок 4

Обов'язкова сертифікація, декларування відповідності, державна реєстрація та інші форми підтвердження відповідності продукції повинні здійснюватися за вимогами, прийнятим в Митному союзі (далі – МС), з моменту початку дії технічних регламентів Митного союзу на таку продукцію.

Якщо товари потрапляють у галузь регулювання технічних регламентів МС, то їх реалізація не допускається без наявності дозвільних документів, що підтверджують безпеку. Крім того, не вирішено випуск такої продукції в обіг за сертифікатами і деклараціям, виданими в національних системах, за винятком випадків, коли визначено перехідний період реалізації.

Підтвердження відповідності продукції в рамках законодавства Митного союзу (ЄАЕС) здійснюється відповідно до Договору про Євразійський економічний союз, підписаному в м Астані (Казахстан) 29 травня 2014 р. Ним передбачено, що оцінка відповідності продукції повинна проводитися до випуску її в обіг з метою підтвердження її безпеки вимогам, які викладені в техрегламентах Митного союзу. Конкретні правила здійснення сертифікації та декларування встановлюються на основі типових схем оцінки відповідності безпосередньо в технічних регламентах МС [32].

Сертифікація продукції за технічними регламентами МС. Порядок проведення обов'язкової сертифікації за вимогами технічних регламентів Митного союзу (ЄАЕС) закріплений у положеннях кожного з таких документів.

При цьому сама процедура отримання сертифіката залишається усталеною. Заявка, комплект документів на продукцію, протоколи випробувань і всі інші матеріали направляються для аналізу та прийняття рішення в орган із сертифікації. Сертифікація здійснюється за типовими протоколами, затвердженому в усьому Митному союзі (ЄАЕС) (рішення Комісії МС № 621 від 7 квітня 2011 р.).

Очевидно, що сертифікація продукції за технічними регламентами наднаціональних союзів ЄС і СС є важливим, але не вичерпним видом сертифікації продукції. Така сертифікація

здійснюється й на національному та регіональному рівнях. Нижче наведемо приклади таких знаків відповідності продукції технічним регламентам окремих держав:

GS-mark – продукція відповідає технічним регламентам і стандартам Німеччини щодо якості та безпеки (Рис. 5)

Рисунок 5

CSA – продукція відповідає національним стандартам Канади (Рис. 6).

Рисунок 6

JIS (Japan Industrial Standards) – відповідає стандартам якості Японії (Рис. 7).

Рисунок 7

СТБ/БелСТ – знак відповідності товару білоруській системі якості (Рис. 8).

Рисунок 8

ГОСТК – знак системи сертифікації Казахстану (Рис. 8).

Рисунок 9

Зазначимо, що поширеними у світі є й регіональні технічні регламенти і стандарти, які застосовуються до окремих видів продукції. До прикладу, *ENEC* – це знак, який указує на відповідність електротехнічної продукції європейським стандартам безпеки (Рис. 10)

Рисунок 10

Комерційні (фірмові) найменування. Як відомо, ст. 489 Цивільного кодексу України встановлює, що «пра-

вова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну фізичну чи юридичну особу із-поміж інших і не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з часу першого (первинного) використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки. Особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та/або реалізують, та послуг, які ними надаються» [11].

Комерційним найменуванням є позначення, яке використовується суб'єктами підприємницької діяльності для ідентифікації та індивідуалізації їх діяльності та слугує вказівкою на комерційне джерело походження товарів і послуг. При цьому, слід розмежовувати категорії комерційне найменування та найменування юридичної особи.

Відповідно до нормативного змісту п. 80 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17.10.2012 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», найменування юридичної особи індивідуалізує юридичну особу в цілому, як організацію наділену відокремленим майном, яка виступає в майнових та інших відносинах від свого імені у всіх сферах публічно-правових відносин [33]. Така особливість знаходить своє вираження у відносинах, пов'язаних із державною реєстрацією юридичної особи, її участю у судових спорах, сплатою податків тощо. У таких випадках ідеться саме про використання найменування юридичної особи. Коли ж юридична особа

в цивільному обороті використовує, до прикладу, тільки власне повне або скорочене найменування, таке найменування набуває властивостей комерційного найменування.

У «Методиці проведення експертних досліджень, пов'язаних із засобами індивідуалізації» зазначається наступне: «Виникнення комерційного найменування пов'язується із використанням позначення, що ідентифікує особу в цивільному обороті, в процесі набуття прав і обов'язків за цивільно-правовими правочинами, тобто із фактичним використанням. При тлумаченні поняття «фактичного використання» можна навести приклад фактичного використання знаків для товарів і послуг, викладеного в Рекомендаціях Всесвітньої організації інтелектуальної власності, де зазначено, що використання повинно бути гласним, тобто товари повинні надходити до продажу через нормальні комерційні канали» [22].

Доменне ім'я. XXI ст. нерідко називають епохою диджиталізації. Але, надання глобальною мережею Інтернет, по-суті, безмежних можливостей для поширення та отримання інформації, не робить цю інформацію «безадресною». Для ідентифікації інформації, в тому числі й щодо торговельних позначень, в глобальній мережі Інтернет використовуються домени.

Чинне законодавство України встановлює: «Домен – частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється;

Домен .UA – це домен верхнього рівня ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, створений на основі кодування назв країн відповідно до міжнародних стандартів, для обслуго-

вування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет;

Домен другого рівня – частина адресного простору мережі Інтернет, що розташовується на другому рівні ієрархії імен у цій мережі» [33].

У свою чергу, *веб-сайт/ресурс* – сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом [34].

Веб-сторінка – складова частина веб-сайту, що може містити дані, електронну (цифрову) інформацію, інші об'єкти авторського права і (або) суміжних прав тощо [34].

Гіперпосилання – формалізований відповідно до стандартів мережі Інтернет запис адреси веб-сайту або його частини (веб-сторінки, даних). У разі якщо гіперпосилання адресує до частини веб-сайту (веб-сторінки), то, крім домену і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом, воно може містити додаткові записи про каталоги або виклики і умови доступу до веб-сторінки, що може бути відтворена або збережена на пристроях, які можуть зчитувати та відтворювати електронну (цифрову) інформацію з використанням мережі Інтернет [34].

Відповідно до п. 3.2. Правил домену .UA, приватні доменні імена другого рівня в домені .UA делегуються виключно у разі, якщо відповідне доменне ім'я повністю, або його компонент другого рівня (до знака «.», але не включаючи цей знак), за написанням співпадає із Знаком, права на використання якого на території України належать від-

повідному реєстранту. Термін «Знак» відповідно до п.1.6. Правил домену .UA означає словесний знак для товарів та послуг, на який центральним органом виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності видане свідоцтво України на знак для товарів та послуг, або такий, що одержав правову охорону на території України згідно з Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків, або, в разі, якщо такий зареєстрований знак для товарів та послуг складається з тексту та інших позначень, – його словесну частину, яка сама є об'єктом правової охорони [35].

Написанням Знака в межах Регламенту .UA вважається його представлення символами з числа: літер латинського алфавіту, арабських цифр і знака «-». У разі, якщо Знак містить символи інших алфавітів, окрім латинського, цифри інших систем числення та/або інші символи, написанням Знака вважається його транслітерація латиницею, здійснена згідно правил транслітерації того алфавіту, яким записано Знак [35].

Етикетки. Законодавство України містить наступне визначення: «*етикетка (стікер)* – бирка, напис, позначка, графічне або інше зображення, написане, надруковане, нанесене з використанням трафарету, марковане, витиснене або відбите на упаковці чи додане до упаковки або тари, в якій знаходиться харчовий продукт» [10].

Як відомо, реєстрація етикетки саме в якості торговельної марки є на сьогодні найбільш поширеним засобом захисту прав на об'єкти промислової власності. Це зумовлено, в першу чергу тим, що в традиційному вигляді етикетка є різновидом комбінованої словесно-зображувального позначення. При цьому, комбіноване позначення – це позначення, яке є поєднанням в собі різних за характером позначень,

які є його складовими елементами (слова, зображення, кольори тощо). Найбільш поширеними комбінованими позначеннями є словесно-зображувальні композиції. Але зустрічаються і такі позначення, що складаються з зображувальних, словесних і об'ємних елементи елементів тощо [36, с. 14].

Відповідно до п. 7.24 ДСТУ 332:2006., *етикетка* – це експлуатаційний документ, що містить гарантії виробника, значення основних параметрів і характеристик (властивостей) виробу [37, с. 101-102].

Отже, під етикеткою, як правило, розуміють друковану продукцію у вигляді невеликого папірця із нанесеними зображеннями і текстовим наповненням, назвою і даними про товар, виробника а також даними і рекомендаціями щодо його використання, який закріплено безпосередньо на товарній тарі (коробка, пляшка, пачка), одязі, взутті або вкладений всередину упакування. За допомогою етикетки відбувається ідентифікація продукту (товару) по його видовим або індивідуальним ознаками. Вона обов'язково з'єднується з тарою або продуктом.

В основі поділу етикеток на різні типи лежить ряд ознак: за функціональним призначенням, за використанням матеріалом для виготовлення етикеток, за способом виготовлення, за способом етикетування, за місцем розташування, за способом нанесення клею, за формою, за конструкцією, за способом фіксації, за обробкою, за областю застосування тощо.

Основні функції етикетки:

- ідентифікація продукції та її виробника;
- інформація про продукцію та її виробника;
- реклама;
- пакування тощо.

У деяких областях харчової промисловості етикетки виконують одночасно і функцію упаковки виробів. Наприклад, упаковка вершкового масла, морозива, цукерок або шоколаду. У цьому випадку роль упаковки виконують саме етикетки.

Тобто, упаковка виробів є основною функцією для етикеток, за допомогою яких здійснюється і заклеювання коробок. До пакувальних етикеток прийнято відносити і заготовки для пачок тютюнових виробів – цигарок і сигарет тощо.

За своїм функціональним призначенням етикетки також традиційно поділяються на два класи: комерційний і декоративний. Етикетки, що відносяться за своїми ознаками до декоративного класу прийнято вважати етикетками в широкому сенсі слова. Крім смислового навантаження, необхідної для ідентифікації товару, вона ще несе функцію своєрідного психологічного впливу на покупця.

Комерційний клас етикеток характеризується, в першу чергу, наявністю певних, законодавчо закріплених вимог до обсягу і якісному складу інформації, яка має бути обов'язково доведена до покупця.

За конструкцією етикетки класифікують наступним чином.

а) *прості* – плоскі наклейки, обгортки тощо. На *Рис. 11* надано приклад простих етикеток.

б) *бандеролі* – паперова стрічка, що обертає, довгастих продукт, наприклад, батон хліба, панчохи (*Рис. 12*).

в) *розкладні* – у вигляді книжечки або проспекту, переважно на лікарських або косметичних засобах (*рис. 13*).

г) *навісні* – прикріплені до продукту за допомогою мотузки або ланцюжка (*Рис. 14*).

Рисунок 11

Рисунок 12

Рисунок 13

Рисунок 14

Етикетки також можна класифікувати за місцем розташування. У залежності від положення окремого елемента (позиції) на контейнері (тарі), що використовується при виробництві напоїв або іншої харчової продукції в пляшках, банках тощо) виділяють наступні види етикеток.

а) *фронтальна етикетка (front label)*. Основна етикетка, що розташовується на лицьовій стороні. Найчастіше виконана прямокутної, овальної форми або у формі щита. Іноді етикетка виконується у вигляді невеликого прямокутника, який клеїться у вигляді паска або по діагоналі пляшки, наприклад, пива. Фронтальні етикетки відрізняються значною інформаційною ємністю. Як правило, на ній зображується логотип, назва, а також інша загальна інформація про продукт або бренд. Крім тексту, вони часто містять зображення, символи. Маркування на етикетках може містити пояснювальні тексти. На *Рис. 15* наводиться приклад етикеток фронтальних.

б) *контретикетка (counterlabel)* або інформаційна етикетка. Містить в собі основну інформацію про продукт. Найчастіше розташовується на зво-

ротному боці тари. Контретикетка – важливий елемент дизайну продукції. Як правило, на ній розміщується обов’язкова до розміщення та відомості інформація: термін придатності, штрих-код, к’юар-код, склад, тощо. На звороті упаковки також розміщується додаткова інформацію про продукт та компанію виробника. Дизайн контретикетки привертає увагу споживача до продукції, а інформація на ній допомагає йому зробити вибір. Етикетка взаємодіє з контретикеткою засобами спільного дизайну. На *Рис. 16* наводиться приклад контретикетки.

в) *плечова етикетка (shoulder label)* або додаткова етикетка. Вона розташовується відразу над основною і служить для демонстрації додаткової інформації про продукт або бренд. Знаходиться в зоні «плечиків» пляшки (банки), зазвичай – безпосередньо над фронтальною етикеткою. На *Рис. 17* приведено приклад етикетки плечової.

г) *кольєретка (necklabel)*, різновид етикеток, що мають особливу форму та виглядає як свого роду намисто на «шиї» пляшки (банки) якій частіше за все розташовується логотип торговельної марки. Наклеюються на шийку

Рисунок 15

Рисунок 16

Рисунок 17

Рисунок 18

(горличко) пляшок. Кольтеретки не несуть значного інформаційного навантаження, їх призначення – естетичне оформлення пляшок. На кольтеретці, як правило, зображуються та зазначаються найменування напою, його виготовлювач, рік виготовлення, інформаційні знаки *etc.* Іноді на кольтеретках взагалі відсутня інформація. Застосовуються переважно для пляшок з алкогольними, безалкогольними напоями та пивом, як правило, у поєднанні з основною етикеткою.

На сьогодні в Україні помітною є тенденція, клеїти етикетку на місце кольтеретки, тобто, по-суті, остання виконує функції першого та містить всю необхідну інформацію. На *Рис. 18* надано приклад кольтеретки.

Зазвичай, дизайн упаковки та етикеток здійснюється в рамках єдиної дизайн-концепції компанії та її фірмового стилю. На *Рис. 19* приведено приклад етикетки в єдиному дизайні.

Рисунок 19

Наведені різновиди етикеток не є вичерпними. Їх також можна класифікувати за формою (вертикальні, горизонтальні, прямокутні, круглі, овальні, фігурні, плоскі, об'ємні, кільцеві тощо), способом обробки тощо.

Загальновідомо, що споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Ця інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). Інформація про про-

дукцію не вважається рекламою. При цьому, інформація, зазначена вище, має бути доведена до відома споживачів виробником (виконавцем, продавцем) у супровідній документації, що додається до продукції, *на етикетці*, а також у маркуванні чи іншим способом (у доступній наочній формі), прийнятим для окремих видів продукції або в окремих сферах обслуговування [38].

Отже, етикетка є джерелом інформації про товар і на відміну від торговельної марки має містити, залежно від встановлених вимог до маркування товару, в першу чергу, описові елементи: вказівки виду товару, його характеристики, найменування виробника і його місце розташування та ін. [40, с.19].

Упаковка. Як відомо, об'єктом торговельної марки може бути, зокрема, форма товарів або їх пакування, за умови що такі позначення придатні для відрізнення товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Реєстрі таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається [10].

Упаковки відрізняються своєю багатоманітністю. Як вважає І. Сирохман, однією із найбільш поширених класифікацій для більшість видів і типів упаковки на визначені категорії, починаючи від вищого рівня і закінчуючи нижчим. При цьому, при класифікації етикеток враховуються такі їх основні та найбільш істотні ознаки:

- призначення (мета застосування) і способи використання;
- склад (набір елементів, які утворюють упаковку);
- конструкція (форма, побудова, способи сполучення елементів);
- матеріал (джерело, природа, стан пакувального матеріалу);

- технологія (способи, ступінь і особливості обробки та складання);
- декор (колір, фактура, текстура, обробіток, зовнішнє оформлення);
- походження (постачальник, виробник, розробник) [40, с. 4].

У свою чергу, за призначенням (мета застосування) упаковка поділяється на класи: споживча, транспортна, виробнича, консервна.

а) *споживча (товарна) упаковка* є невід'ємною частиною і неподільною одиницею при реалізації у роздрібній торгівлі. Вона входить у вартість товару, а після реалізації переходить з упакованим у неї товаром у власність споживача.

б) *транспортна упаковка* утворює самостійну транспортну одиницю, або частину укрупненої транспортної одиниці та використовується без її відкриття для проведення різних транспортних операцій і перевезення продукції в не упакованому вигляді або в споживчій упаковці [40, с. 36-38].

Промислові зразки, як зареєстровані так і незареєстровані, «є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання» [41].

Згідно з частинами 1 і 2 ст. 5 Закону України «Про охорону права на промислові зразки», під останніми слід розуміти «зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням» [41]. При цьому, правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, загальновищезначим принципам моралі та відповідає критеріям охороноздатності.

Промисловий зразок відповідає критеріям охороноздатності, якщо він є а) новим і б) має індивідуальний характер. Зміст цих критеріїв детально

унормовано в оновленому в 2020 році Законі України «Про охорону права на промислові зразки» [41].

Обсяг правової охорони промислового зразка включає будь-який інший промисловий зразок, що не справляє на інформованого користувача відмінного загального враження. Для визначення обсягу правової охорони береться до уваги ступінь свободи автора під час створення промислового зразка. Під категорією «ступінь свободи автора» законодавець визначив «обмеження можливостей автора щодо розробки рішення зовнішнього вигляду виробу певного призначення, пов'язані, зокрема, з функціональними особливостями виробу» [41].

Назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти

Назва твору – частина твору, яка є важливим елементом твору, що відображає сутність змістовного наповнення твору, який вона визначає. Надає твору індивідуального характеру і віддзеркалює його зміст, дозволяючи ідентифікувати його з іншими творами для відстеження зв'язку між ними, успіхом, яким він користується, та його автором [13, с. 359]. До оригінальних назв творів застосовуються норми авторського права, оскільки мова іде про творчість, результат цілеспрямованої інтелектуально-когніативної діяльності творця. Різниця між оригінальними та звичайними назвами творів є основою їх класифікації.

Оригінальні назви у переважній більшості є літературними творами. Довільні або вигадані вислови, які виникли і були сформульовані у результаті творчої праці автора, також є оригінальними назвами.

Натомість, звичайні назви не мають рис оригінальності. Вони не є результатом творчої праці, навіть якщо є

вдалими щодо твору, та автор доклав певних зусиль, щоб їх підібрати. Єдиною функцією звичайних назв є ідентифікація твору.

Аналогічно розглядають так звані жанрові або необхідні назви, оскільки вони вказують на жанр твору (енциклопедія, довідник, театральна п'єса тощо) або звичайний опис їх змісту (імя історичних або легендарних персонажів, назви географічних місць без доповнення, яке може його індивідуалізувати) [13, с. 436].

Твори науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них вважаються відомими в Україні, якщо вони багатократно доведені до загального відома (добре знані) необмеженій кількості осіб у різних регіонах України та є доступними для них, і які усталено асоціюються з авторами, що їх створили. До прикладу, окремі цитати із віршів Т. Шевченка: «*Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!*» чи «*І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій, не забудьте пам'янути не злим тихим словом*» та ін.

Підтвердженням відомості творів науки, літератури і мистецтва або цитат і персонажів з них, творів мистецтва та їх фрагментів є, зокрема оприлюднення інформації про них шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічного сповіщення, публічної демонстрації, публічного відтворення за допомогою будь-яких засобів. Наприклад, такими засобами можуть бути друковані (газети, журнали, видання з визначеним тиражем) та аудіовізуальні (радіомовлення, телебачення, кіно, звуко-, відеозапис) засоби масової інформації, засоби інформації довідково-енциклопедичного характеру (енциклопедії, словники, довідники, каталоги) [42].

Прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети, екслібриси і факсиміле відомих в Україні осіб

Ім'я автора – сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо [42].

Прізвище в позначенні – позначення, яке відтворює або включає прізвище, псевдонім, може бути надана правова охорона як знаку для товарів і послуг, якщо воно має розрізняльну здатність і не здатне ввести в оману споживача щодо виробника товарів, послуг. Таке позначення може претендувати на правову охорону, якщо можливо підтвердити, що прізвище сприймалося споживачем як позначення товарів виробника, а не прізвище як таке. Таким підтвердженням можуть бути результати опитувань споживачів, письмові заяви фахівців, дані про обсяги продажів, рекламу тощо, які демонструють те, що споживач сприймає заявлене позначення як позначення товарів і/або послуг виробника, а не прізвище.

У випадках, коли прізвище поєднується в позначенні з іншими елементами, необхідно оцінити його смислове і просторове положення в позначенні (займає воно домінуюче або не домінуюче положення) і розрізняльну здатність позначення в цілому.

У разі, якщо прізвище, яке не має смислового значення, становить частину позначення і заявником не представлені матеріали, які підтверджують те, що прізвище сприймається споживачем як позначення товарів і/або послуг виробника, позначенню може бути надана правова охорона із зазначенням прізвища як елемента, що не охороняється.

Псевдонім (з грец. *ψευδής* – «обман», «вигадка», «помилка» [43]) – це вигадане ім'я, вибране автором чи винавцем для ототожнення зі своєю власною особою. Право на псевдонім є

особистим немайновим правом автора. Допускається використання автором декількох псевдонімів.

Портрет – це окремих художній твір, на якому зображено обличчя конкретної людини або групу людей.

Факсиміле (з лат. *fac simile* – «зроби подібне» [43]) – це точне відтворення будь-якого графічного оригіналу (креслення, малюнка, рукопису, підпису, документа тощо), виконане фотографічним способом, печаткою чи іншою репродукцією [42].

Екслібрес (з лат. *ex libris* – «із книжок») – «художньо виконана позначка на книжці, переважно з ім'ям її власника» [43, с. 190]. Останніми можуть бути письменники, художники, громадські та політичні діячі, підприємці та ін.

Державні герби. Як відомо, *герб* (з польск. *herb* – «спадщина») – це історично сформоване, згідно з правилами і вимогами геральдики, лінійне, об'ємне або площинне зображення, яке втілює політико-правові, військові, соціокультурні, економічні, географічні, станові чи родові особливості незалежного статусу його власника (держави, міста чи регіону, корпорації або особи чи роду), яка проголошується або надається (дарується) у легітимний спосіб у конституціях, спеціальних законах, інших правових актах (грамотах, указах, хартіях) і ін. та передається в порядку правонаступництва держави, юридичних і фізичних осіб [23, с. 34].

Нами у попередній публікації вже відзначалося, що герби відрізняються своєю багатоманітністю. У різних державах світу на різних етапах їх історичного розвитку існували цілі системи гербів [23, с. 34-35]. Фахівці у сфері геральдики, зокрема О. Лакієр, визначають виокремлюють наступні із них: 1) герби коронованих глав держав, які одночасно є гербами самих держав; 2) герби держав із додаванням гербів ін-

ших держав, які до оголошення незалежності входили до складу метрополії; 3) даровані за воїнську звитягу та інші заслуги перед державою монарші герби, які додаються до родових гербів обдарованих осіб (лілії у абсолютистській Франції, двоголовий орел у Російській імперії); 4) герби різних інституцій Західної Європи: архієпископств, єпископств, капітулів, університетів, громад, компаній і корпорацій; 5) герби посадової особи, яка управляє землями, лицарськими палатами; 6) родові герби, які разом із аристократичним титулом передаються в спадщину; 7) герби для позначення родинних зв'язків, коли поєднуються родинні герби представників двох сімей; 8) присвоєння (передача) гербу іншій особі з дозволу Верховної Влади; 9) формування гербу особою приведеною до дворянства із обранням емблеми, яка найбільше асоціюється з заслугами перед державою, за які особа отримала аристократичний титул [44, с. 101-102]. Але, така розгорнута система гербів була властива здебільшого державам із розвиненими станово-аристократичними системами і давніми традиціями геральдики. Більшість із таких гербів були актуальними до поч. ХХ ст.

В Україні історично сформована система гербів репрезентована: 1) державним гербом; 2) гербами земель (областей, регіонів); 3) гербами міст; 4) церковними, університетськими, цеховими і іншими корпоративними гербами; 5) приватними гербами (за часів феодалізму існували сотні шляхетних українських родів, які вели свої початки від Рюриковичів, Ольгердовичів, Гедиміновичів і ін., які в XIV ст. з утратою Україною державності загинули, чи перейшли в литовське, польське чи російське дворянство). За часів незалежності актуальним в Україні є Державний Герб України і герби міст України [23, с. 35].

На сьогодні в ст. 20 Конституції України встановлюється, що в Україні є: малий Державний Герб України – «Знак Княжої Держави Володимира Великого» (Рис. 20).

Рисунок 20

Герби є не лише об'ємними або площинними зображеннями, а й такими зображеннями, які комплексно поєднують в собі визнані геральдичні елементи. Герб Він складається з наступних елементів: 1) щита; 2) шолома; 3) нашоломника; 4) корони (шапки); 5) намету; 6) щитотримача; 7) девізу; 8) мантиї і 9) шатра (сіней) [45, с. 570-574]. У свою чергу, на щиті розміщуються гербові фігури (символи). Це можуть бути люди і ангели, реальні (орел, ворон, кінь, лев, олень, вовк, медвідь, кабан, віл, корова, бик, вівця, ягня) та фантастичні (єдинорог, фенікс, гриф, дракон, сирена, гідра, гарпія) тварини, квіти (тройянди, лілії і інші елементи флори (дуб, олива, сосни), зброя, кораблі, річки, хрести і інші релігійні символи, підкови, зірки, сонце, місяць і напівмісяць, тризуби і ін.

Таким чином, герб, насамперед, державний герб, у контексті цього дослідження слід розглядати як систему усталених геральдичних елементів (щит, шолом, нашоломник, корона і ін.) і геральдичних фігур, розміщених відповідно до геометрично-просторових, колористичних і інших правил і традицій геральдики, які перебувають між собою у певному смислово-

му зв'язку, що дозволяє презентувати історію та статус його власника [23, с. 42].

Позначення, які не набули правової охорони. До таких позначень відносяться словесні, зображувальні, комбіновані та інші позначення, що використовуються фізичними та юридичними особами у своїй господарській діяльності для ідентифікації своїх товарів і послуг від однорідних товарів і послуг інших осіб, без реєстрації такого позначення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На етапі роздільного дослідження, експерт описує об'єкти, що надані на дослідження, вивчає їх та інші надані об'єкти експертизи, виявляє й аналізує властивості та ознаки цих об'єктів. При описі об'єкту, щодо якого, поставлено питання порівняльного дослідження, вважаємо буде корисним застосування як теоретичної бази, що була викладена в цій роботі щодо термінологія, що характеризує такі об'єкти, надаються поняття, що описують їх, дається характеристика, що сприяє ідентифікації таких об'єктів, так і практичних рекомендацій практикуючих судових експертів.

Матеріали, наведені в цій статті можуть бути застосовані як експертами, на етапах попереднього (підготовчого) дослідження та роздільного (аналітичного) дослідження, так і суддями. Зокрема, при призначенні судових експертиз при формулюванні питань та визначенні об'єкта експертизи. Вони також можуть бути використані адвокатами, при замовленні експертних досліджень та визначенні об'єктів, що будуть надані на дослідження.

При цьому, слід врахувати, що на стадії попереднього (підготовчого) дослідження судовим експертом визначається достатність відомостей про об'єкт дослідження та об'єктів, що протиставляються; проводиться ідентифі-

кація об'єктів. На етапі ж роздільного (аналітичного) дослідження судовий експерт виявляє та описує властивості та ознаки об'єктів дослідження, що мають значення при вирішенні поставленого на експертизу завдання та може впливати на проведення порівняльного дослідження, оцінку виявлених результатів та формулювання висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федорович Л.В. История политической экономии с древнейших времен до А. Смита. Одесса: «Экономическая» типогр., 1900. 252 с.

2. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Том I. Введение. Торговые деятели. Изд. четвертое. С.-Петербург: Изд. Бр. Башмаковых, 1908. С. 26. (515 с.).

3. Федоров А.Ф. Введение в курс торгового права. Одесса: «Экономическая» типограф. и литограф., 1901. 152 с., VI.

4. Хрестоматия по истории русского права. Составил: М.Ф. Владимирский-Буданов. Выпуск первый. Изд. шестое. Киев: Лито-типография И.Н. Кушнеров и Ко., 1908. VIII, 226 с.

5. Собрание важнейших памятников по истории древнего Русского права. Составители: И. Лазаревский, Як. Утин. С.-Петербург: В Типограф. Губернского правления, 1859. V, 428 с.

6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 320.

7. Добровольский А. Устав судопроизводства торгового. С разъяснением по решениям бывшего 4-го, судебного, гражданского кассационного д-тов и 2-го общего собрания Правит. Сената и с прилож. применимых по деловодству в ком. Судах Империи статей XVI т. 1 и 2-ой част. Свода Законов и Устава кредитного. С.-Петер-

бург: Изд. Товарищ. «Общественная польза», 1905. 374 с.

8. Цитович П. Очерк основных понятий торгового права. Киев: Типограф. И.Н. Кушнерова и Ко, 1886. VI, II, 248 с.

9. Основы интеллектуальной собственности. Киев: Изд. дом. «ІнЮре», 1999. 600 с.

10. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХП. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36.

11. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

12. Право інтелектуальної власності. Підручн. За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. Київ: Видавн. Дім «ІнЮре», 2002. 624 с.

13. Енциклопедія інтелектуальної власності. За ред. проф. П.П. Крайнева. Київ: Старт-98, 2012. 660 с.

14. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. Научн.-практ. изд.: в 4 т. Под общ. Ред. А.Д. Святоцького. Т. 3: Промышленная собственность / Г.А. Андрощук, А.С. Довгий, В.С. Дроб'язко и др. Под ред. В.Л. Петрова, В.А. Жарова. Київ: ІнЮре, 1999. 672 с.

15. Основы интеллектуальной собственности. Киев: Изд. дом. «ІнЮре», 1999. 600 с.

16. Крайнев П.П., Ковальова Н.М., Мельников М.В. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності. За ред. П.П. Крайнева. Вінниця : ПП «Поліграфічний центр «Фенікс»», ДІВП ВАТ «Інфракон»-«Інфракон-І», 2008. 376 с.

17. Судові експертизи в процесуальному праві України:навч. посібн. За заг. ред. О.Г. Рувіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

18. Методика судово-експертного дослідження знаків для товарів і послуг (торговельних марок): звіт НДР (заключ.) / Мін'юст, КНДІСЕ; кер. Г.В. Прохоров-Лукін; викон.: Ковальова Н.М., І.В.Стародубов, О.Ф. Дорошенко та ін., КНДІСЕ; НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності; НДІПВ

АПрНУ. № 0108U005823. Київ: КНДІСЕ, 2009. 421 с.

19. Демченко Т.С. Охорона товарних знаків (порівняльно-правовий аналіз) (монографія). Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. 184 с.

20. Методичні рекомендації з дослідження назв лікарських засобів, зареєстрованих як торговельні марки: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса; кер. Т. А. Заніна; викон.: А. П. Копитько, О. В. Мануленко. № 0116U003878. ХНДІСЕ, 2017. 80 с.

21. Поліщук І.Ю. Концептуальні основи застосування спеціальних знань під час розслідування незаконного використання торговельних марок: монограф. Київ: Видво Ліра-К, 2020. 248 с.

22. Методика проведення експертних досліджень, пов'язаних із засобами індивідуалізації / *НДІСЕ з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України* / Н.М. Ковальова, О.В. Голікова та ін.; за ред. В.Л. Федоренка. Київ, 2017. 56 с.

23. Федоренко В.Л., Фоя О.А., Чабанець Т.М. Зображення чи імітація торговельною маркою Державного Герба України та інших гербів: поняття, об'єкти і їх ознаки, питання, стадії експертного дослідження та їх зміст. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 4(16). С. 25-46.

24. Федоренко В.Л., Коваленко В.В., Чабанець Т.М. Сильні і слабкі елементи словесних позначень при експертному дослідженні торговельних марок (знаків для товарів і послуг). *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Валлетта, 07 жовтня 2021 р. За ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Валлетта: ГО «ВАДНД», 2021. С. 96-101.

25. Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності: Постанови Плену-

му Вишого Господарського суду України від 23.03.2012 № 5. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 3. Ст. 29.

26. Сертифікація. Основні поняття. Терміни та визначення. ДСТУ 2462-94. URL: <http://csm.kiev.ua/nd/nd.php?b=1&l=5058>

27. Про технічні регламенти та оцінку відповідності. Закон України від 15.01.2015 №124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.

28. Про затвердження форми, опису знака відповідності технічним регламентам, правил та умов його нанесення: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1184. *Офіційний вісник України*. 2016. № 6. Ст. 299.

29. Сертифікат відповідності / офіційний веб-сайт НВЦ Київстандартметрологія. URL: <http://kyivstandardmetrology.com.ua/sertyfikat-vidpovidnosti.html>

30. Положение о едином знаке обращения продукции на рынке государств – членов Таможенного союза, утвержденное Решением Комиссии Таможенного союза от 15 июля 2011г. № 711 (с учетом измененный, утвержденных Решением Комиссии Таможенного союза от 23 сентября 2011 года № 800). URL: <https://rcce.mchs.gov.by/upload/iblock/445/711.pdf>

31. Договір про Євразійський економічний союз, підписаний у м. Астані 29.05.2014. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31565247

32. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вишого господарського суду України № 12 від 17.10.2012. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 6. Ст. 57.

33. Про телекомунікації. Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст.155

34. Про авторське право та суміжні права. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.

35. Щодо використання в доменних іменах елементів Знаків: Р, ©, ®, ™ : Роз'яснення № 3 до Правил домену .UA від 15 жовтня 2008 р. URL: <https://hostmaster.ua/policy/?explain3>

36. Федоренко В.Л., Ковальова Н.М. Особливості проведення експертних досліджень, пов'язаних з етикетками: методичні аспекти. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 5(11). С. 11-23.

37. Система конструкторської документації. ДСТУ 3321:2003. Терміни та визначення основних понять. [Чинний від 2004.10.01]. Вид. офіц. Київ, 2005. 58 с.

38. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991. р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. Ст. 379.

39. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення експертних досліджень, пов'язаних з етикетками. Звіт про науково-дослідну роботу (*руконис*); Н.М. Ковальова (кер.), Н.Б. Клімова, В.Л. Федоренко, А.П. Копитько та ін. / НДР НДЦСЕ з питань . Київ. 2020. 97 с.

40. Сирохман І.В., Завгородня В.М. Товарознавство пакувальних товарів і тари: підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ. Центр учбової літератури. 2009. 616 с.

41. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-XII від 15 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 34.

42. Методичні рекомендації з окремих питань проведення експертизи заявки на знак для товарів і послуг, розроблені ДП УППВ, схвалені рішенням Колегії Державної служби інтелектуальної власності України від 18.03.2014 (протокол №9), затверджені наказом Державного підприємства «Український інститут промислової власності» від 07.04.2014 № 91. URL: http://www.uipv.org/i_upload/file/metod-rek-tm.pdf

43. Словник іншомовних слів. Уклад.: С.М. Морозова, Л.М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

44. Лакиер А.Б. Русская геральдика. Санктпетербург, 1855 (*Ренпринт*). Худ. Б.А. Лавров. Подгот. текста и послеслов. Н.А. Соболевой. Москва: Книга, 1990. 432 с.

45. Энциклопедия государства и права. В 3-х томах. Том I. Под ред. П. Стучки / Коммунистическая академия, Секция теории государства и права. Москва: Изд-во Коммунистической энциклопедии, 1925-1926. 1239.

REFERENCES

1. Fedorovich, L.V. (1900). *Istoriia politicheskoi ekonomii s drevneishikh vremen do A. Smita [The history of political economy from ancient times to A. Smith]*. Odessa: «Ekonomicheskaiia» tipogr. [in Russian].

2. Shershenevich, G.F. (1908). *Kurs torgovogo prava. Tom I. Vvedenie. Torgovye deiateli [Commercial Law Course. Volume I. Introduction. Trading figures]*. (4th ed.). Saint-Petersburg: Izd. Br. Bashmakovykh [in Russian].

3. Fedorov, A.F. (1901). *Vvedenie v kurs torgovogo prava [Introduction to the course of commercial law]*. Odessa: «Ekonomicheskaiia» tipograf. i litograf. [in Russian].

4. Vladimirkii-Budanov, M.F. (1908). *Khrestomatiia po istorii russkogo prava [Reader on the history of Russian law]*. (Issue 1). (6th ed.). Kiev: Lito-tipografiia I.N. Kushnerov i Ko. [in Russian].

5. Lazarevskii, I., Utin, I. (1859). *Sobranie vazhneishikh pamiatnikov po istorii drevnego Russkogo prava [Collection of the most important monuments on the history of ancient Russian law]*. Saint Petersburg: V Tipograf. Gubernskogo pravleniia [in Russian].

6. Paryzka konventsiiia pro okhoronu promyslovoi vlasnosti vid 20 bereznia 1883 r. [Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883]. (1990). *Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy – Collection of existing international treaties of Ukraine, 1. Art. 320* [in Ukrainian].

7. Dobrovolskii, A. (1905). *Ustav sudoproizvodstva trgovogo. S raziasnieniem po resheniam byvshego 4-go, sudebnogo, grazhdanskogo kassatsionnogo d-tov i 2-go obshchego sobraniia Pravit. Senata i s prilozh. primenimykh po delovodstvu v kom. Sudakh Imperii statei XVI t. 1 i 2-oi chast. Svoda Zakonov i Ustava kreditnogo [Charter of commercial proceedings. With clarification on the decisions of the former 4th, judicial, civil cassation and 2nd general meeting of the Government Senate with additional applicable for the case in com. Courts of the Empire of Articles XVI Vol. 1 and Part 2 of the Code of Laws and Credit Charter]*. Saint Petersburg: Izd. Tovarishch. «Obshchestvennaia polza» [in Russian].
8. Tcitovich, P. (1886). *Ocherk osnovnykh ponatii trgovogo prava [Essay on the basic concepts of commercial law]*. Kiev: Tipograf. I.N. Kushnereva i Ko [in Russian].
9. *Osnovy intelektualnoi sobstvennosti [Basics of Intellectual Property]*. (1999). Kiev: Izd. dom. «InIure» [in Russian].
10. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh” : vid 15 hrudnia 1993, № 3689-XP [Law of Ukraine “On protection of rights to marks for goods and services” of December 15, 1993 № 3689-XII]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 7. Art. 36 [in Ukrainian].
11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : vid 16 sichnia 2003 [Civil Code of Ukraine of January 16, 2003]. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40-44. Art. 356 [in Ukrainian].
12. Pidopryhora, O.A., Sviatotskyi, O.D. (Eds.). (2002). *Pravo intelektualnoi vlasnosti [Intellectual property law]*. Kyiv: Vydavn. Dim «InIure» [in Ukrainian].
13. Krainiev, P.P. (Eds.). (2012). *Pravo intelektualnoi vlasnosti [Intellectual property law]*. Kyiv: Start-98 [in Ukrainian].
14. Androshchuk, G.A., Dovgii, A.S., Drobiazko, V.S. (1999). *Intelektualnaia sobstvennost v Ukraine: pravovye osnovy i praktika. T. 3: Promyshlennaia sobstvennost [Intellectual property in Ukraine: legal framework and practice. T. 3: Industrial property]*. Sviatotckiy, A.D., Petrova, V.L., Zharova, V.A. Kiev: InIure [in Russian].
15. *Osnovy intelektualnoi sobstvennosti [Basics of Intellectual Property]*. (1999). Kiev: Izd. dom. «InIure» [in Russian].
16. Krainiev, P.P., Kovalova, N.M., Melnykov, M.V. (Eds.). (2008). *Sudovi ekspertyzy u sferi intelektualnoi vlasnosti [Forensic examinations in the field of intellectual property]*. Vinnytsia: PP «Polihrafichnyi tsestr “Feniks”», DIVP VAT «Infrakon»-«Infrakon-I» [in Ukrainian].
17. Ruvyn, O.H. (Eds.). (2019). *Sudovi ekspertyzy v protsesualnomu pravi Ukrainy [Forensic examinations in the procedural law of Ukraine]*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
18. Prokhorov-Lukin, H.V., Kovalova, N.M., Starodubov, I.V., Doroshenko, O.F. et al. (2009). *Metodyka sudovo-ekspertnoho doslidzhennia znakiv dlia tovariv i posluh (torhovelynykh marok) [Methods of forensic examination of marks for goods and services (trademarks)]*. Kyiv: KNDISE [in Ukrainian].
19. Demchenko, T.S. (2004). *Okhorona tovarnykh znakiv (porivnialno-pravovyi analiz) [Trademark protection (comparative legal analysis)]*. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy [in Ukrainian].
20. Bokariusa, M.S., Zanina, T.A., Kopytko, A.P., Manulenko, O.V. (2017). *Metodychni rekomendatsii z doslidzhennia nazv likarskykh zasobiv, zareiestrovanykh yak torhovelni marki [Methodical recommendations for the study of the names of drugs registered as trademarks]*. Kyiv: KNDISE [in Ukrainian].
21. Polishchuk, I.Yu. (2020). *Kontseptualni osnovy zastosuvannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia nezakonnoho vykorystannia torhovelynykh marok [Conceptual bases of application of special knowledge during investigation of illegal use of trade marks]*. Kyiv: Vydvo Lira-K [in Ukrainian].
22. Kovalova, N.M., Holikova, O.V., et al. (2017). *Metodyka provedennia ekspertnykh doslidzhen, poviazanykh iz zasobamy indyvidualizatsii [Methods of conducting expert research*

related to the means of individualization]. V.L. Fedorenko (Eds.). Kyiv [in Ukrainian].

23. Fedorenko, V.L., Foia, O.A., Chabanets, T.M. (2021). Zobrazhennia chy imitatsiia torhovelnoiu markoiu Derzhavnoho Herba Ukrainy ta inshykh herbiv: poniattia, obiekty i yikh oznaky, pytannia, stadii ekspertnoho doslidzhennia ta yikh zmist [Image or imitation of the State Emblem of Ukraine and other emblems by a trademark: concepts, objects and their features, questions, stages of expert research and their content]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 4(16), 25-46 [in Ukrainian].

24. Fedorenko, V.L., Kovalenko, V.V., Chabanets, T.M. (2021). Sylni i slabki elementy slovesnykh poznachen pry ekspertnomu doslidzhenni torhovelnykh marok (znakiv dlia tovariv i posluh) [Strong and weak elements of verbal symbols in the expert study of trademarks (signs for goods and services)]. Ye.O. Romanenko, I.V. Zhukova (Eds.). *Suchasni aspekty modernizatsii nauky: stan, problemy, tendentsii rozvytku – Modern aspects of modernization of science: state, problems, development trends* : materials of the XIV International scientific-practical conference. (pp. 96-101). Kyiv; Valletta: HO «VADND» [in Ukrainian].

25. Postanova Plenumu Vyshchoho Hospodarskoho sudu Ukrainy Pro deiaki pytannia praktyky pryznachennia sudovykh ekspertyz u spravakh zi sporiv, poviazanykh iz zakhystom prava intelektualnoi vlasnosti : vid 23.03.2012, № 5 [Resolution of the Plenum of the Supreme Commercial Court of Ukraine On some issues of the practice of appointing forensic examinations in cases of disputes related to the protection of intellectual property rights: dated 23.03.2012, № 5]. (2012). *Visnyk hospodarskoho sudochynstva – Bulletin of commercial litigation*, 3. Art. 29 [in Ukrainian].

26. Sertyfikatsiia. Osnovni poniattia. Terminy ta vyznachennia. DSTU 2462-94 [Certification. Basic concepts. Terms and definitions. DSTU 2462-94]. *csm.kiev.ua*. Retrieved from

<http://csm.kiev.ua/nd/nd.php?b=1&l=5058> [in Ukrainian].

27. Zakon Ukrainy Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti : vid 15.01.2015, № 124-VIII [Law of Ukraine On technical regulations and conformity assessment of 15.01.2015, № 124-VIII]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 14. Art. 96. [in Ukrainian].

28. Sertyfikat vidpovidnosti [Certificate of Conformity]. *kyivstandardmetrology.com.ua*. Retrieved from <http://kyivstandardmetrology.com.ua/sertyfikat-vidpovidnosti.html> [in Ukrainian]

29. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia formy, opysu znaka vidpovidnosti tekhnichnym rehlamentam, pravyly ta umov yoho nanesennia: vid 30 hrudnia 2015 r., № 1184 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the form, description of the mark of conformity to technical regulations, rules and conditions of its application of December 30, 2015, № 1184]. (2016). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 6. Art. 299 [in Ukrainian].

30. Polozhenie o edinom znake obrashcheniya produktsii na rynke gosudarstv – chlenov Tamozhennogo soyuza, utverzhdennoe Resheniem Komissii Tamozhennogo soyuza ot 15 iyulya 2011 g., № 711 [Regulation on a single sign of product circulation on the market of the Member States of the Customs Union, approved by the Decision of the Commission of the Customs Union dated July 15, 2011, № 711]. *rcce.mchs.gov.by*. Retrieved from <https://rcce.mchs.gov.by/upload/iblock/445/711.pdf> [in Russian].

31. Dogovor O Evraziyskom Ekonomicheskoy Soyuzo ot 29 maya 2014 goda [Treaty on the Eurasian Economic Union signed of May 29, 2014]. *online.zakon.kz*. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31565247 [in Russian].

32. Postanova Plenumu Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy Pro deiaki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, poviazanykh iz zakhystom prav intelektualnoi vlasnosti : vid

17.10.2012, № 12 [Resolution of the Plenum of the Supreme Economic Court of Ukraine On some issues of the practice of resolving disputes related to the protection of intellectual property rights of 17.10.2012, № 12]. (2012). *Visnyk hospodarskoho sudochynstva – Bulletin of commercial litigation*, 6. Art. 57. [in Ukrainian].

33. Zakon Ukrainy Pro telekomunikatsii : vid 18.11.2003, № 1280-IV [About telecommunications. Law of Ukraine of November 18, 2003 № 1280-IV]. (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 12. Art.155 [in Ukrainian].

34. Zakon Ukrainy Pro avtorske pravo ta sumizhni prava : vid 23.12.1993, № 3792-XII [On copyright and related rights. Law of Ukraine of 23.12.1993 № 3792-XII]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 13. St. 64 [in Ukrainian].

35. Roziasnennia № 3 do Pravyl domenu .UA Shchodo vykorystannia v domennykh imenakh elementiv Znakiv: P, ©, ®, ™ : vid 15 zhovtnia 2008 r. [Explanation № 3 to the .UA Domain Rules Regarding the use of the elements of the Signs: P, ©, ®, ™ in domain names: of October 15, 2008]. *hostmaster.ua*. Retrieved from <https://hostmaster.ua/policy/?explain3> [in Ukrainian].

36. Fedorenko, V.L., Kovalova, N.M. (2020). Osoblyvosti provedennia ekspertnykh doslidzhen, poviazanykh z etyketkamy: metodychni aspekty [Peculiarities of conducting expert research related to labels: methodological aspects]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 5(11), 11-23 [in Ukrainian].

37. Systema konstruktorskoj dokumentatsii. Terminy ta vyznachennia osnovnykh poniat [System of design documentation. Terms and definitions of basic concepts]. (2005). *DSTU 3321:2003 from 01.10.2004*. Kyiv [in Ukrainian].

38. Zakon Ukrainy Pro zakhyst prav spozhyvachiv : vid 12.05.1991 r., № 1023-XII [Law of Ukraine On consumer protection of

12.05.1991, № 1023-XII]. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR – Information of the Verkhovna Rada of the USSR*, 30. Art. 379 [in Ukrainian].

39. Kovalova, N.M., Klimova, N.B., Fedorenko, V.L., Kopytko, A.P. et al. (2020). *Metodychni rekomendatsii shchodo osoblyvostei provedennia ekspertnykh doslidzhen, poviazanykh z etyketkamy [Guidelines for the specifics of expert research related to labels]*. Kyiv: NDR NDTsSE [in Ukrainian].

40. Syrokhman, I.V., Zavorodnia, V.M. (2009). *Tovaroznavstvo pakuvalnykh tovariv i tary [Commodity of packaging goods and containers]*. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].

41. Zakon Ukrainy Pro okhoronu prav na promyslovi zrazky : vid 15 hrudnia 1993 r., № 3688-XII [Law of Ukraine On protection of rights to industrial designs of December 15, 1993, № 3688-XII]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 7. Art. 34 [in Ukrainian].

42. Nakaz Derzhavnogo pidpriemstva «Ukrainskyi instytut promyslovoi vlasnosti» «Metodychni rekomendatsii z okremykh pytan provedennia ekspertyzy zaiavky na znak dlia tovariv i posluh, rozrobleni DP UIPV» : vid 07.04.2014, № 91 [Order of the State Enterprise «Ukrainian Institute of Industrial Property» “Methodical recommendations on certain issues of examination of the application for a mark for goods and services” from 07.04.2014, № 91]. www.uipv.org. Retrieved from http://www.uipv.org/i_upload/file/metod-rek-tm.pdf [in Ukrainian].

43. Morozova, S.M., Shkaraputa, L.M. (2000). *Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

44. Lakier, A.B. (1990). *Russkaya geraldika. Sanktpeterburg, 1855 (Reprint) [Russian heraldry. St. Petersburg, 1855 (Reprint)]*. Moscow: Kniga [in Russian].

45. Stuchka, P. (Ed.). (1925). *Entsiklopediya gosudarstva i prava [Encyclopedia of State and Law]*. (Vol. 1). Moscow: Izd-vo Kommunisticheskoy entsiklopedii [in Russian].